

Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder’le Sosyal Politika Forumu’ndan:

**2010 Avrupa Yoksullukla Mücadele Yılı ve Avrupa Sosyal İçerme Raporu
02.09.2009**

Ömer Madra: Günaydın Ayşe.

Ayşe Buğra: Günaydın.

Avi Haligua: Günaydın.

AB: Günaydın.

ÖM: Yoksulluk üzerine biraz tekrar konuşmamızın zamanı geldiğini düşünüyoruz. 2010 Avrupa Yoksullukla Mücadele Yılı imiş...

AB: Önce Türkiye’yle ilgili bana çok tuhaf gelen bir gözlemlerle başlayayım. Tüm dünyaya baktığımız zaman, dünyada krizin konuşulduğunu, OECD ülkelerinde, ABD’de ve Avrupa’da en azından krizin yol açtığı işsizlik ve yoksulluk gibi sorunların gündemin ilk maddesi olduğunu görüyoruz. Karşılaştırmalı olarak baktığımız zaman Avrupa gündeminde, ABD gündeminde krizin aldığı yer Türkiye’de gerçekten çok az konuşuldu. Bunun yol açtığı işsizlik, yoksulluk gibi sorunlar gündemin birinci maddesi olarak kaldı, hâlâ da tartışılmaya devam ediyor. Türkiye’de hiç bunları konuşmuyoruz. Bir kere bunu hakikaten bir düşünmek lazım, neden böyle, ne oluyor? Bunun siyasi anlamı nedir, sosyal anlamı nedir, nasıl bir toplum bu? Bu durum epeyce ipucu veriyor zannediyorum.

ÖM: Evet, yani daha bugün Avrupa ya da *Eurozone* bölgesindeki işsizliğin % 9,5 oranına ulaştığını ve 15 milyon insanla büyük bir rekor kırdığı haberimiz de pek yoruma da gerek göstermeyen ağır bir haberdir. Onu da biraz önce söylemiştik.

AB: Evet, Türkiye’de işsizlik çok daha yüksek. Avrupa’da işsizliğin Türkiye’den yüksek olduğu ülke olarak görebildiğimiz bir tek İspanya var. Türkiye’de işsizlik gerçekten çok yüksek ve buna rağmen bizim gündemimizde çok küçük bir yer tutuyor. Yoksulluk tabii ki çok önemli. Bütün bu ülkelerden, özellikle Avrupa Birliği ülkelerinden çok çok daha önemli bir yoksullukla karşı karşıyayız. Bir OECD raporundan bahsetmiştik bu programda. Bütün OECD ülkeleri arasında bir tek Meksika’da gelir bölüşümünün Türkiye’den daha bozuk olduğu ve yoksulluğun Türkiye’den daha ağır olduğu görülüyor. Fakat buna rağmen çocuk yoksulluğuna baktığımız zaman Türkiye birinci oluyor. Yani çocuk yoksulluğunun Türkiye’deki kadar yüksek olduğu başka bir OECD ülkesi yok. Ben en azından bunu konuşmamız gerekirdi diye düşünüyorum ve konuşmuyoruz. “Biz krizden çıkıyoruz, ucuz atlatıyoruz, borsa da canlandı, banka sektörümüz de allaha şükür sağlam” deniyor. Krizin toplumu nasıl etkilediği üzerine çok az çalışma yapılıyor ve bu çok az tartışılıyor.

ÖM: Evet Hasan Ersel’le de defalarca üzerinde döne dolaşa durduğumuz konu: İşsizliğin yükselmesinin çok büyük bir toplumsal doku bozukluğuna da yol açması tehlikesinin olması ve burada bu konuda da hiç iyimser haberler gelmediği.

AB: Sadece işsizlik değil, işsizliğin nasıl yaşandığı, çalışanların durumu da çok fark ediyor. Yani Türkiye’de işsizlik çok önemli bir sorun, ama çalışanların durumu daha da önemli. Çalışan yoksulluğu, yani çalışanların arasındaki yoksulluk oranının yüksekliği de çok önemli bir sorun. İşsizlikten bağımsız olarak çocuk yoksulluğu sorunu çok önemli bir sorun. Bu yaz OECD’den gelen açıklama krizin kalıcı etkileri olduğunu, . ekonomilerin 2010’da yavaş yavaş krizden çıkmaya başlayacağını, ama bu krizin özellikle istihdam alanında kalıcı etkileri olacağını, . istihdamın eski düzeyine çıkmasının çok zor göründüğünü söylüyor.

AH: Bunun olabilmesi için acaba bu “alın-verin, ekonomiye can verin” durumu da uygun

mudur?

AB: Evet, buradan Avrupa Yoksullukla Mücadele Yılına gelmek istiyorum. Gazetelere bir süre ne oluyor ne bitiyor diye bakamamıştım. Gazetelere bakmaya başladığım zaman ilk gördüğüm şey bu kampanyalar oldu: Çıkın tüketin.

AH: Allah aşkına tüketin durumuna geldi. Bir ciklet olsun, ne olursa olsun durumu...

AB: Olsun ve bunun yanında satın alma gücünü arttırmaya yönelik hiçbir politika uygulanmıyor. İşsizlik fonunda biriken paraların bütçeye aktarılarak başka amaçlarla kullanılması gündemde biliyorsunuz. Büyük ihtimalle Anayasa Mahkemesi bunu durduracak. Ama işsizlik sigortasındaki paranın başka amaçlarla kullanılması konusuna meclis içinde herkes gayet sıcak baktı. Yani bu çok tuhaf bir durum, çok tuhaf bir atmosfer. Bu atmosferin dünyadan ne kadar farklı olduğu düşünün, dünyadan derken özellikle Avrupa'yı kastediyorum. Türkiye'nin hâlâ Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak tartışılması ne kadar anlamlı bilmiyorum. Onu Cengiz Aktar'la konuşmak lazım. Ama en azından kağıt üzerinde Türkiye hâlâ aday ülke statüsünde ve özellikle bu düşünüldüğü zaman bu durum, Türkiye'deki tartışma ortamının bu nevi şahsına münhasır hali bana biraz üzerinde durulmaya değer gibi geliyor.

AH: Yani bu reklamların bir de ikincil olarak şöyle bir sıkıntısı yok mu? Daha önceden de bu konuda konuştuğumuz için size soruyorum. Yani bu ciddi anlamda gazetede okuduğuma göre bu reklama çıkan insanlar kişiler ve reklamda oynayanlar bunu bir sosyal sorumluluk projesi olarak algılıyorlar. Yani insanları tükettiriyor olmak üzerinden bir sosyal sorumluluk algısının oturabildiği, yerleşebildiği ve meşru sayıldığı bir durumu yaşıyoruz. Yani iki yanıyla da yavuz hırsız ev sahibini sürekli bastırıyor gibi bir his veriyor bana açıkçası.

AB: Vahim ve bunun acayıplığının görülmemesi de vahim. Bu bağlamda bu Avrupa Yoksullukla Mücadele Yılı çok önemli çünkü bu yıl (biraz arkaplanından bahsederseniz) Avrupa Yoksullukla Mücadele Ağı'nın (*European Anti-Poverty Network - EAPN*) gündeme getirdiği bir kampanya. EAPN'den daha önce bahsetmiştik: yoksulluk konusunda çalışan sivil toplum kuruluşlarını bir araya getiren bir ağ. Bizim de Sosyal Politika Forumu'ndan kendileriyle epeyce ilişkimiz oldu. Türkiye'de böyle bir sivil toplum ağı kurulması için çok uğraştık, birtakım adımlar da atıldı, umuyorum bu çalışmalara devam edilecek. EAPN bu Yoksullukla Mücadele Yılı'nı gündeme getiriyor ve Avrupa Komisyonu tarafından benimsenmesini sağlıyor. Herşeyden önce bunun amacı yoksullukla ve yoksullukla mücadeleyle ilgili bir duyarlılık yaratmaktır. Demin senin söylediğin bu reklam kampanyaları vb. tam da Türkiye'de bu duyarlılığın olmadığını gösteren şeylerdir. Yoksulluk nedir, kriz kırılğan grupları nasıl etkilemiştir, işsizliğin toplum üzerindeki etkisi nedir gibi sorular en ufak biçimde akıllardan geçmiyor. Bunların üzerine sağlıklı düşünebilen bir ortamda bu olmazdı.

AH: Aslında bu söylediğinizi çok iyi niyetli buluyorum. Yani gerçekten düşünemediklerinden ötürü durum böyleyse ben sevineceğim. Bana bundan öte bize yirmi senedir serbest piyasanın ne kadar iyi ve ne kadar güzel ve hepimizi nasıl kalkındıracağını anlatan aynı adamlar şimdi elinde ciklet, ciklet al diye reklam yapıyorlar diye ilginç bir durum yaşıyorum şahsen.

AB: Tabii çıkar çatışmalarını yansıtan bir boyutu var. Ama bunun bu kadar rahatça yapılabilmesi, toplumdan siz ne yapıyorsunuz diye bir tepki gelmemesi de bir duyarlılık eksikliğine işaret ediyor diye düşünüyorum. Eğer toplumda bir duyarlılık olsaydı, EAPN'nin ulusal ağları gibi bir ağ Türkiye'de yerleşmiş, güçlenmiş olsaydı bu gerçekten yapılamazdı. Kendileri de yapamazlardı.

AH: Zaten böyle bir şey akla da gelmezdi çünkü sorun yaratacağını herkes biliyor olurdu.

AB: Haklısın akla gelirdi belki. Çünkü bu durum birilerinin işine yarar. Ama her akıllarına geleni yapamıyorlar. Köle emeği serbest bırakılsın diye geliyordur birilerinin aklına.

AH: Ama söyleyemiyor.

AB: Yani “bu kadar işsizlik varken ben boğaz tokluğuna adam çalıştırırım” düşüncesi geliyordur ama söyleyemiyordur. Toplumda onun söyleyememesini sağlayacak bir gücün, bir utandırma mekanizmasının olması lazım. Öyle bir mekanizma yok. EAPN’nin 2010 Avrupa Yoksulluğa Karşı Mücadele Yılı’nın ilan edilmesi için uğraşırken amaçladığı, özellikle bu duyarlılığı yaratmaktır. Böyle bir atmosfer yaratıp bu soruna piyasa nasıl olsa çözecek, oturalım bekleyelim düşüncesinin ötesinde birşeyler geliştirilmesini sağlamaktır. Bu hakikaten çok önemli. EAPN, Avrupa Komisyonu’nun yoksulluğa yaklaşımını çok etkiledi, etkileyebildi. Avrupa’da hâkim yaklaşım piyasa yaklaşımıydı.

ÖM: Evet, zaten böyle gerçekten de “başarılı” diyebileceğimiz yöntem bu şekilde alttan zorlayarak, basınç yaparak herhalde bu tip sözleşmelere varmakla mümkün. Sözleşmelere ya da yıllara, Yoksullukla Mücadele Yılı gibi bütün yıla yayılacak etkinliklere ulaşmanın yolu da aşağıdan bastırmakla oldu herhalde.

AB: Aşağıdan bastırmakla oldu tabi. Şunu da unutmamak lazım. Sendikalar güçlü, sendikalarla bu tür sivil toplum kuruluşlarının ilişkisi güçlü. Bunların mahiyeti de biraz değişik. Yoksulluk alanında aktif sivil toplum kuruluşu deyince Türkiye’de akla Deniz Feneri gibi, Kimse Yok Mu gibi sadaka kuruluşları geliyor ve, bu tür hayır kurumları teşvik ediliyor. Buna karşı da birşey söylenmesi lazım. Buna karşı yoksullukla mücadele alanına gerçekten aktivist lazım ve bu konunun biraz daha sağlıklı bir biçimde tartışılmaya başlaması lazım. Mesela EAPN, asgari gelir desteği politikalarının Avrupa Komisyonu’nun gündemine çok ciddi bir biçimde girmesini sağladı. Şimdi baktığınız zaman birçok yerde asgari gelir desteği politikaları bağlamında sadece yoksulluk değil, emeklilik sistemleri, çocuk yoksulluğu da düşünülüyor. EAPN’nin şu anda yürüttüğü yeterli asgari gelir desteği kampanyası var, bu Yoksullukla Mücadele Yılı’nın hazırlıklarıyla birlikte gidiyor. Kampanyanın detaylarına websitelerinden [<http://www.eapn.eu/content/view/16/17/lang.en>] ulaşılabilir.

ÖM: Peki bu 2010 Yoksullukla Mücadele Yılı kapsamında neler olacak? Ben maalesef bakma fırsatı bulamadım.

AB: Herşeyden önce bir duyarlılık yaratmak ve politikaların sahiplenmesini sağlamak. Bu politikaların, mesela asgari gelir desteği gibi bir politikanın sahiplenilmesi için kamuoyunu bilgilendirme, kamuoyunda bir duyarlılık yaratma çabası gerekiyor. Sosyal Politika Forumu biliyorsunuz bir akademik kuruluş, yani üniversite bünyesinde çalışan bir araştırma merkezi. Ama biz aynı zamanda bu işin biraz kamuoyunda tartışmasını da yapmaya çalıştık. Akademisyen olarak çalışırken bir yandan da aktivist olarak çalıştık. Zannediyorum, Forum Türkiye’de asgari gelir desteği politikası gibi bir konunun gündeme gelmesinde biraz rol oynadı. Böyle şeyler önemli oluyor. Bu yılın da amaçladığı şeylerden biri bu tür politikaların gündeme gelmesidir. Kaldı ki soruna duyarlılık yaratmak; yani, “krizimiz bitecek, insanlar da biraz daha çok tüketirlerse simit alıp, ciklet alıp, neyse, krizden çıkacağız evelallah” yaklaşımına karşı birşeyler söylenmesi gerekiyor. Krizden önceki yoksulluk, krizden sonraki yoksulluk, neden bu sorun var, bu sorunun kaynağındaki unsurlar nelerdir? Bütün bunların gündeme getirilmesi gerekiyor. Avrupa Yoksullukla Mücadele Yılı’nın amaçlarından biri de budur: Bir tartışma ve bilinçlendirme ortamı yaratmak. Türkiye’nin de bu yıl içindeki faaliyetlere katılması mümkün. Bunun için de bir ulusal organ oluşturulması gerekiyordu. Bilmiyorum Türkiye’de bu yapıldı mı, yapılmadı mı? Yani bu yıla katılmak için bir resmi çaba da gerekiyordu. Ama bu resmi çabanın yanında tabi sivil toplum kuruluşlarının bununla ilgilenmesi ve buna katılması önemli olabilir. Türkiye’nin bugünkü durumunda ben ne tür politikaların katılması gerektiğini görebiliyorum. Mesela mikrokredi politikamız, kadınların evde çalışmasını teşvik politikaları, bu tür şeylerle de

katılabilir.

ÖM: Katılmaya ilişkin somut gerçeklikteki durum hakkında bir bilgimiz yok değil mi?

AB: Hayır, yok. Ben Türkiye’de gazetelerde ya da başka şekilde bahsedildiğini hiç duymadım. Buna herhangi bir şekilde resmi düzeyde katılmak mümkün. Mesela Komisyon üye devletlerin bir ulusal bir uygulama organı (*implementing body*) kurup katılabileceklerini söylüyor. Bununla ilgili Türkiye’de ne yapıldığını hiç bilmiyorum.

ÖM: Evet, bu konularda, (bu yoksulluk gibi çok temel bir konunun dışında, yine çok temel bir konu olan) mesela iklim değişikliğiyle mücadelede konusunda şimdi Cenevre’de kıyametler kopmuyorsa da önemli bir toplantılar dizisi yürütüyor. Özellikle de oradaki yöneticiler, BM, bu konudaki sorumlu insanlar katılımı teşvik ediyorlar. Orada da ben sorup öğrenmeye çalıştım. Türkiye gayet düşük düzeyde, sadece bir müsteşarlık, birkaç bürokrat düzeyinde katılıyormuş. Herhangi bir aktif bu konuyla ilgili ilgilenme bilgilenme yok. Mesela bu da başka bir ölçüt.

AB: Bunlar birbirine bağlı konular. Mesela kriz konuşulurken, krizden çıkış politikaları, krizin etkisini azaltma yöntemleri tartışılırken her zaman çevre dostu yatırımlar konusu devamlı gündeme geliyor.OECD’nin de çok altını çizdiği bir konu bu. Krizden çıkmak, satın alma gücü yaratmak için yapılacak yatırımlar, kamu harcamaları düşünülürken bunların hep çevre etkisi de gündeme geliyor.

ÖM: Evet, özellikle bu böyle çünkü iklim değişikliğinin yoksulluk tarihinin gördüğü en korkunç rakamlara ulaşacağı ortaya çıkmaya başladı. İnsanlığı benzeri görülmemiş bir yoksulluğa mahkum edecek deniyor.

AB: Tabii bu Türkiye gibitarımda istihdamın ekonomideki payının çok yüksek olduğu bir ülkede çok daha önemli.

ÖM: Aynen öyle.

AB: Onun için yatırım yapılırken kriz için de bakılacak iki şey var. Bunun istihdama etkisi iki açıdan nedir: Ne kadar istihdam yaratır? Nasıl istihdam yaratır? Çünkü bir de çalışan yoksulluk sorunu var. Her istihdam yoksullukla mücadele anlamlı bir rol oynamıyor. Bazı tür istihdam yoksulluk sınırı altında ücretlerle boğaz tokluğuna çalışma durumu yaratıyor. Amaçlanan bu değildir. EAPN’nın amacı, soruna, sorunun sebeplerine duyarlılık yaratmak, bunun dışında uygulanan politikalara bakmak. Avrupa Birliği düzeyinde yoksullukla mücadele konusu biliyorsunuz açık koordinasyon yöntemi denilen yöntemle yürütülüyor. Yani bütün üye ülkeler kendi ülkelerindeki yoksulluk sorununu ve bu sorunla mücadelede neler yapıldığını, nasıl kurumsal yöntemler kullanıldığını, nasıl politikalar uygulandığını belirten raporlar hazırlıyorlar. Ondan sonra bunlar hem sorunun mahiyeti açısından hem yöntemler açısından karşılaştırılıyor hem de bundan sonra Ortak Sosyal İçerme Raporu hazırlanıyor. Bu yılın 2009 için Ortak Sosyal İçerme Raporu geçtiğimiz ay yayınlandı. Bu yöntemin şöyle bir faydası oluyor. Bütün ülkeler “ben nerede duruyorum, bizim ülkemizdeki yoksulluk sorunu öteki ülkelere göre ne durumda” diye bakıyorlar. Ne yapılmış? Ne başarılı olmuş? Acaba başka yerde başarılı olan yöntem bizde de başarılı olur mu? Nasıl var olan kurumlar ve politikalar değiştirilebilir, daha iyileştirilebilir? Bütün bunları karşılaştırmalı zeminde tartışılmasına olanak veriyor. Türkiye’nin buna çok ihtiyacı var. Yoksulluk sorununa, özellikle çalışan yoksulluk sorununa burada kullanılan yöntemlere karşılaştırmalı bir perspektiften bakmaya çok ihtiyacımız var ve bu yapılmıyor. Avrupa’da ne oluyor? Yoksulluk oranı nedir, bizde nedir? Bu araştırılmıyor. 2003’ten beri Türkiye’de Avrupa Birliği üyeleriyle karşılaştırma yapmaya müsait istatistik yayınlanmıyor. Türkiye’de ulusal yoksulluk oranı var, ama bu oran Avrupa Birliği üyeleriyle karşılaştırmamıza yetmiyor. Bunu karşılaştırmada kullanamıyoruz çünkü aynı yöntem, aynı istatistik veri tabanı kullanılmıyor. 2005’te en son Avrupa Birliği üyeliği daha ciddi bir şekilde gündemdeyken

Türkiye bu sosyal alanda da Avrupa Birliğine uyum için bir sosyal içerme belgesi hazırlamaya çalışıyordu. O belge (daha önce yine burada söylemiştik) hazırlanamadı, olmadı. O sırada birtakım istatistikler toplandı, birtakım sorunlar ortaya çıktı ve tablo göze hiç güzel görünmedi. Güzel görünmeyince de biz bildiğimiz gibi kendi yoksulluk sınırlarımızı çizdik. Oradan birtakım istatistikler yayınlıyoruz. Ama biz neyin neresindeyiz, dünyanın neresinde duruyoruz? Sorunumuzun boyutları karşılaştırmalı olarak nedir? Bunlar düşünülüyor.

ÖM: Evet, verilerin de çok ciddi olarak tekrar elden geçirilmesi gerekiyor.

AB: Bu veri toplama yöntemini elden geçirilmesi gerekiyor. Ortak Ulusal İçerme Raporu (ki bu seneninki yoksullukla mücadele yılına da bir çeşit girdi olacağı için son derece önemli) bir sürü şey gösteriyor. Mesela Avrupa'da yoksulluk oranı % 16 diyor. Ama bu oranın ülkeler arasında çok büyük farklılıklar gösterdiğini belirtiyor. Avrupa'da çalışan yoksul oranı % 8'dir. Yani, çalışanların % 8'i ülkelere göre hesaplanan ortanca gelirin % 60'ından daha az bir gelirle yaşıyor. Yoksulluğu ölçerken kullandığı ölçü, ülkenin ortanca gelirin % 60'ından daha düşük bir gelirle yaşamak. Türkiye'de bunu bilmiyoruz mesela. Yani bizim bir yoksulluk oranımız var. Fakat Avrupa düzeyinde baktığımız zaman, % 16 yoksulluk oranı, % 8 çalışan yoksul oranını görüyoruz. Türkiyede bizim bu kendi yöntemlerimize, istatistik veri tabanımıza göre ölçtüğümüz çalışan yoksul oranına baktığımız zaman bu çok daha küçük bir fark. Çalışan yoksul, çalışanlar arasında yoksulluk oranı genel olarak ulusal yoksulluk oranından çok az farklı görünüyor. Çalışan yoksul sorunu Türkiye'de son derece önemli bir sorun. ancak yalnız Türkiye rakamına baktığımız zaman işte böyle deyip geçilebiliyor. Halbuki karşılaştırmalı baktığımız zaman burada çok acayip bir durum ortaya çıkıyor. Bizim çalışma hayatımızın bir tuhaflığı var. Bu nereden kaynaklanıyor diye düşünmek durumunda kalıyoruz.

ÖM: Bunun da cevabı zaten bizde var. Biz bize benzeriz ve Türkiye'nin özel şartları vardır.

AB: Evet, var tabii, olduğu kesin. Bu son kampanyamızda bu özel şartların ne kadar önemli olduğunu gösteriyor.

ÖM: Evet. Peki bitirmek üzereyiz aslında. Soluğumuz da kesilmeye başladı. Tabii yoksulluk deyince üzerinde en çok durulması, üzerinde çalışılması gereken konu olduğu halde belki de en az durulan konu.

AB: CHP son seçimlerde bu sorunla biraz ilgilendi. CHP içinden, yakın kesimlerden, "bizim bu sorunla çok da ilgilenmemiz ne kadar doğrudur" gibi soru işaretleri çıkmaya başladı. Yani "marjinal kesimle çok da fazla uğraşmasak da olur" gibi bir yaklaşım olduğu fark ettim. "Ne kadar önemli bu, bu işle uğraşmak gerekir" diye bir düşünce olduğunu gördüm. Bu hakikaten çok çok tuhaf, siyasi olarak da çok tuhaf çünkü Türkiye'nin kendi yöntemlerine göre ölçtüğü yoksulluk oranı % 18,5. Toplumun % 18,5'undan bahsediyoruz. Sırf istatistiksel olarak bile çok önemli.

ÖM: Evet, neredeyse ülkenin beşte biri.

AB: Yoksulluk bir marjinal mesele değil. Onun için hakikaten üzerinde biraz durulsa iyi olacak. Ama durulamaması üzerinde de durmak gerekiyor. Bu nasıl bir toplumdur, nasıl bir siyasi ortamdır ki böyle bir sorun çok kenarda köşede kalıyor?

ÖM: Evet, peki çok teşekkür ederiz. Görüşme üzere.

AB: Görüşmek üzere. İyi günler.